

Lozan Barış Görüşmeleri Sürecinde Kritik Bir Diplomasi Örneği:

İZMİR LİMANI MESELESİ

Ş. Can ERDEM*

ÖZET

İzmir coğrafi ve stratejik konumu nedeniyle daima önemli bir merkez olmuştur. Nütekim Türk İstiklâl Harbi'nin zaferle sonuçlanmasyla, İzmir yeniden ön plana çıkmıştı. B.M.M. tarafından, 15 Mayıs 1919 tarihinden bu yana İzmir Limanı'nda bulunan yabancı savaş gemileriyle ilgili olarak bazı şartlar koşulması gerginliğe yol açmış, olası bir savaş diplomatik girişimlerle bertaraf edilmişti. B.M.M.'nin İstanbul temsilcisi Adnan (Adivar) Bey, bu süreçte kritik bir rol üstlenmişti. İtilaf Devletleri bu esnada Mondros Mütarekesi hükümlerinin geçerli olduğunu iddia ederken, B.M.M. bunu reddediyordu. Bu arada, Lozan'da İsmet Paşa Türk tarafının olmazsa olmazları konusunda ödün vermeyince görüşmelere ara verilmişti (4 Şubat 1923). Bunun üzerine B.M.M. Hükümeti, İzmir Limanı'nda hücum gücü 1000 tondan fazla olan yabancı savaş gemilerine izin verilmeyeceğini, aksi takdirde bunu savaş sebebi sayacağını duyurdu. Her iki tarafta da savaş riizgârları esiyordu. Ancak son tahlilde taraflar, işleri tamamen içinden çıkılmaz hale getirebilecek bir savaşı göze alamadı. Gerçekte, Mudanya Mütarekesi esaslarına dayanan Türk Hükümeti'nin almış olduğu önlemler meşru idi. İtilaf Devletleri'nin, Mondros Mütarekesi gerçevesindeki mesnetsiz ısrarları yeni ve bağımsız Türk Devleti'ni kabullenemediklerini gösteriyordu. Nihayet Türk tarafını temsil eden İsmet Paşa ve Adnan Bey'in soğukkanlı yaklaşımları, uzlaşma siyasetini ön plana çıkardı. Tansiyon giderek düştü. "Anadolu'ya açılan kapı" olarak da nitelendirilen İzmir'in stratejik önemi bir kez daha anlaşıldı.

Anahtar Kelimeler

İzmir, İzmir Limanı, Adnan (Adivar) Bey, İsmet Paşa, Mondros Mütarekesi, Mudanya Mütarekesi, İtilaf Devletleri, Lozan Barış Antlaşması.

Mudanya Mütarekesi, Türk İstiklâl Harbi'nin zaferle sonuçlandığını gösteren ilk diplomatik ve siyasî belgedir¹. Ancak bu belgenin ortaya çıkı-

* Yard. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. / cerdem@marmara.edu.tr

¹ Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa da Bursa'dan yayınladığı 15 Ekim 1922 tarihli günlük emrinde mütarekenin önemini vurgulayarak, "Batı Cephesi Orduları!... Bu

şından Lozan Barış Antlaşması'nın imzalandığı tarihe kadar yaşanan süreç, en az millî mücadele dönemi kadar zorlu olmuştur. İtilaf Devletleri'nin ve müttefikleri Yunanistan'ın Türk Ulusu'nun zaferini hazmetmeleri kolay olmamıştı. Bu yüzden, Mondros Mütarekesi'nin onlara tanıdığı sınırsız hareket serbestisinden kolaylıkla vazgeçmek istememişlerdi. Dahası, millî mücadele dönemine ilişkin yazılmış olan birçok makalede de açıklıkla ortaya konduğu üzere uluslararası hukuka aykırı keyfi tavırlarını sürdürmüşlerdi. İşte bu makalenin konusu olan İzmir Limanı Hadisesi de bunun çarpıcı bir örneğini teşkil etmektedir.

Mudanya Mütarekesi görüşmeleri sırasında 27 Ekim 1922 tarihinde İsviçre'nin Lozan şehrinde bir barış konferansı düzenlenmesi kararlaştırılmıştı. Lozan'a gidecek olan Türk heyeti İsmet Paşa (Başkan), Trabzon Milletvekili Hasan Bey (Saka) ve Sinop Milletvekili Dr. Rıza Nur Bey'den oluşmaktaydı. Konferans, 20 Kasım 1922 tarihinde başlamış ve tarihe intikal etmiş² olan büyük bir devlete ait meseleler görüşmelerde halledilmeye çalışılmıştı. Şark meselesine nihai bir çözüm getireceğini öngördükleri Sevr Antlaşması'ndan vazgeçmek zorunda kalan Avrupa'nın büyük devletlerinin, B.M.M. hükümeti temsilcileriyle yaptıkları müzakere-

netice, Anadolu'da Yunan ordularını imha ettiğinizin siyasi olan ilk mahsulüdür" demiştir (*Harb Tarihi Vesikaları Dergisi (HTVD)*, Sayı 67 (Mart 1969), Ankara 1969, v. 1500).

² Bu ifadeyi kullanırken dayandığımız önemli iki belge bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Osmanlı İmparatorluğu'nun inkıraz bulup Türkiye Büyük Millet Meclisi teşekkül ettiğine dair 30 Ekim 1922 tarihli B.M.M. kararıdır: "Osmanlı İmparatorluğunun münkariz olduğuna ve Büyük Millet Meclisi Hükümeti teşekkül ettiğine ve yeni Türkiye Hükümetinin Osmanlı İmparatorluğu yerine kaim olup onun hududu millî dahilinde yeni vârisi olduğuna ve Teşkilât-ı esasiye kanuniyle hukuku hükümrani milletin nefsine verildiğinden..." (*TBMM 1. Dönem Zabıt Ceridesi*, Karar No: 307, XXIV, 311). İkinci belge, Türkiye Büyük Millet Meclisinin hukuku hâkimiyet ve hükümraniyetin mümessili hakikisi olduğuna dair 1/2 Kasım 1922 tarihli B.M.M. kararıdır: "...Teşkilâtı Esasiye kanuniyle Türkiye halkı, hukuku hâkimiyet ve hükümraniyetinin mümessili hakikisi olan Türkiye Büyük Millet Meclisinin şahsiyeti mânevîyesinde gayrikabili terk ve tecezzi ve ferağ olmak üzere temsile ve bilfiil istimal ve iradei millîyeye istinat etmeyen hiç bir kuvvet ve heyeti tanımamağa karar verdiği cihetle misakı millî hudutları dahilinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinden başka şekli Hükümeti tanımaz. Binaenaleyh Türkiye halkı hâkimiyeti şahsiyeye müstenit olan İstanbul'daki şekli hükümeti 16 mart 1336 dan itibaren ve ebediyen tarihe muntakal addeylemiştir..." (*TBMM 1. Dönem Zabıt Ceridesi*, Karar No: 308, XXIV, 328).

ler oldukça zorlu bir diplomasi mücadelesine sahne olmuştu. Müttefikler, İzmir'i Yunanlılara işgal ettirerek başlattıkları (bazı Yunanlı tarihçilerin Anadolu Macerası adını verdikleri)³ Anadolu'yu paylaşma sürecindeki tikanıklığı, yine bir sorun çıkararak aşmaya çalışmışlardı. Millî mücadelenin kıvılcımını yakan İzmir'in işgali, savaşın kazanılmasından sonra İzmir'in önemini bir kat daha arttırmıştı. B.M.M.'nin aldığı kararlar da bunu göstermekteydi. B.M.M. hükümeti için İzmir o denli stratejik bir mevkii idi ki; bütün ticaret ve savaş gemilerinin güneşin doğuşundan önce ve batışından sonra İzmir Körfezi'ne giriş çıkışları Heyet-i Vekile Reisi Rauf Bey'in 18 Kasım 1922 tarihli emriyle yasaklanmıştı⁴. Bununla birlikte, belgelerden anlaşıldığı üzere B.M.M. hükümeti bu konuda oldukça ihtiyatlı bir siyaset izlemiş ve mümkün olduğunca çatışmadan uzak durmaya çalışmıştı. Mudanya Mütarekesi hükümleri geçerli olduğu sürece Yunan savaş gemilerinin açık denizlerde dolaşmalarına engel olunmayacağı hakkındaki Türk tebligatının, İtilaf Komiserlerince kabul edilip edilmediği hakkında 1 Aralık 1922'de Refet Paşa'dan bilgi istenmişti. Bu takdirde İzmit'ten İzmir'e gönderilecek römorköre de Yunanlılar tarafından saldırılmayacağını garanti edilmesi gerekeceği vurgulanmıştı⁵. Çünkü B.M.M. hükümeti Yunanistan'a bu konuda güvenmemekteydi⁶.

³ Alexander Anastasius Pallis, *Yunanlıların Anadolu Macerası (1915-1922)*, Çev. Orhan Azizoglu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1997, s. 23-56.

⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Hariciye İstanbul Murahhaslığı (HR.İM), 13/43.

⁵ BOA, HR.İM, 13/71.

⁶ Nitekim 1923 yılı Ocak ayı sonlarında Yunan çeteleri kayıklarla İzmir ve civarına tecavüz girişiminde bulunmuşlardır. Saldırıları kıyı bataryalarının ateşiyle önlenmiştir (*Tanin*, 1 Şubat 1923). Bu gibi olaylar duyulan güvensizliği te'yid etmesi bakımından önemlidir. Kaldı ki Türkiye ile Yunanistan arasındaki savaş 11 Ekim 1922 tarihli Mudanya Mütarekesi'yle sona ermiş olmasına rağmen, Yunan savaş gemileri Nisan 1923'te İzmir açıklarında seyreden 'Lorley' adlı bir yolcu gemisini durdurarak, Türk ordusuna götürülen erzak ve başka malzemeler olup olmadığını kontrol amacıyla arama yapmışlardır. Lorley gemisi ancak başka bir limana uğramadan doğrudan İzmir'e gitmesi kaydıyla serbest bırakılmıştır. B.M.M. Hükümeti'nin İstanbul Murahhası Adnan Bey, İtilaf Devletleri Yüksek Komiserlerine yazdığı yazıda, "savaş sona erdiği için uluslararası hukuk kuralları gereğince, bahane ne olursa olsun, hiçbir askerî operasyon gerçekleştirilemez ve Türk limanları arasında seyreden ya da bu limanlara doğru yola çıkan hiçbir Türk gemisi ya da tarafsız bir gemi denetlenmek üzere alıkonulamaz" demiştir. Bu yasa dışı uygulamaya resmen karşı çıkarak benzer olayların yaşanmaması için Yunan hükümetinin uyarılmasını istemiştir (BOA, HR.İM, 72/39).

Aralık 1922 ve Ocak 1923 tarihlerinde Lozan'da gerçekleşen müzakereler, müttefiklerin Türk tarafının tezlerine itibar etmeyen siyasetleri sonucunda tıkanmıştı. İsmet Paşa da 18 Aralık'ta Ankara'ya gönderdiği telgrafta, "dört bir yandan bunalımlarla çevrili bulunuyoruz"⁷ dedikten sonra Türk yönetimi ve ordusunun her türlü ihtimale karşı hazırlıklı olmasını önermişti. Bunun üzerine olası bir savaşa karşı Ankara Hükümeti tarafından 26 Aralık 1922 tarihinde, savaş gemilerinin İzmir Limanı'na girişleriyle ilgili olarak bazı önlemler alındığı müttefik ve tarafsız devletlere tebliğ edilmişti⁸. Hatta Genelkurmay Başkanı ve Batı Cephesi Komutanı Fevzi (Çakmak) Paşa 29 Aralık 1922'de kolordulara bir genelge göndererek, "...Kıtaların daima harekete hazır bulunmalarının teminini"⁹ istemişti.

Ankara Hükümeti'nin ilan ettiği 26 Aralık 1922 tarihli tedbirler şu hükümleri içermekteydi¹⁰:

1- İzmir Limanı ve diğer B.M.M. Hükümeti limanlarına girecek olan savaş ve ticaret gemilerinin adı, sancak ve tabiiyeti, hücum kapasitesi, mürettebat sayısı yerel yönetime bildirilecektir.

2- Gün doğumundan önce ve batımından sonra bu gemiler B.M.M. Hükümeti limanlarına giremezler.

3- Bu gemilerin toplu olarak limanlarımıza girişine izin verilemez.

4- Gemi mürettebatının bulundukları liman şehrinde gezmeleri yasaktır. Ancak ziyaret amacıyla şehri gezmek isterlerse, bunların sayısı yerel yönetime bildirilecek ve en büyük mülkî idarecinin izni alınacaktır.

Mustafa Kemal Paşa da 30 Ocak'ta İzmir'de basın mensuplarının Lozan Barış Konferansı hakkındaki sorularına; "...Harbi devam ettirmek mesuliyetinden çekinmezlerse, hükümetimiz, vatan ve millete karşı taah-

⁷ Salâhi R. Sonyel, "Lozan Konferansı'ndan Önce, Konferans Günlerinde ve Konferansı İzleyen Dönemde İzmir'deki Durum", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, İzmir 1994, IX, 175.

⁸ BOA, HR.İM, 16/43. 9 Şubat 1923 tarihli *Tanin* gazetesinde belirtildiğine göre anılan tebligata hiçbir itiraz olmamıştır. Belgenin aksine tebligat tarihi gazetede 27 Aralık olarak verilmiştir.

⁹ *HTVD*, Sayı 67 (Mart 1969), Ankara 1969, v. 1505.

¹⁰ *İkdam*, 29 Kânunievvel 1922.

hüt eylediği vazifeyi iyi tamamlayabilmek için girişmeye mecbur olduğu tedbirleri düşünmekten ve almaktan bir an geri kalmamıştır”¹¹ cevabını vermişti. Aynı tarihte *Şark* Gazetesi muhabirinin, konferanstaki muhtemel bir anlaşmazlığın savaşa yol açıp açmayacağına ilişkin sorusuna da “Diplomasinin aciz kaldığı yerde tabiatıyla askerî faaliyet başlar”¹² cevabını vermişti. Yine 31 Ocak 1923 tarihinde İzmir halkına hitaben yaptığı konuşmada, İtilaf Devletleri’nin Türk tarafının barış antlaşmasına yaklaşımını anlamak istemediğine değinerek; “...Biz sulh istiyoruz! dediğimiz zaman “istiklâl-i tâm istiyoruz” dediğimizi herkesin bilmesi lâzımdır. Bunu istemeye hakkımız ve kudretimiz vardır”¹³ demiş, böylece bağımsızlıktan asla taviz verilmeyeceğini vurgulamıştı. Aynı söyleşide; “...biliyorsunuz ki Garp âlemi, Osmanlı Devleti’ni yıkmak için ortaya Şark Meselesi namıyla bir mesele çıkarmıştı. Garp öyle zannediyordu ki, Osmanlı Devleti’ni yıkmakla onu meydana getiren unsuru aslıyi de yıkacaktı. Gerçi muvaffak oldu. Fakat ikincisinde olamadı ve olamayacaktır. Garp âlemi hâlâ bir hakikati görmek ve itiraf etmek istemiyor ki, o da eski Osmanlı Devleti’nin mahv ve munkarız olduğu ve yeni Türkiye devletinin saha arâyı zuhûr olduğudur. Türk Milleti kendi ismine izafetle bir devlet vücade getirmiş, azim ve kudret ile yeniden meydana çıkmıştır. Bu evsafını şimdiye kadar zulüm ve gadredenlerden intikam almak ile ispat etmiştir...bizim intikamımız zalimlerin zulmüne karşıdır. Onlarda hissi zulüm bâki kaldıkça bizde de hissi intikam devam edecektir”¹⁴ diyerek kararlılığını ortaya koymuştu.

Osmanlı Devleti’ne dikte ettikleri Mondros Mütarekesi’yle her istediklerini almaya alışmış olan İtilaf Devletleri’nin, İsmet Paşa’nın B.M.M.’nin kendisine verdiği 14 maddelik talimatname¹⁵ doğrultusundaki taviz vermeyen tutumu karşısında son derece rahatsız oldukları görülmüştü. Nitekim dış politikada ‘şahin’ olarak nitelendirilebilecek bir devlet adamı olan İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon’un, anılan talimatnameye uymak hususunda hassasiyet gösteren İsmet Paşa’ya kızgınlık duy-

¹¹ *Atatürk’ün Bütün Eserleri*, İstanbul 2005, XV, 44.

¹² *Aynı eser*, 42.

¹³ *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, Ankara 1989, II, 93.

¹⁴ *Gösterilen yer*.

¹⁵ Anılan talimatname için bkz. *Atatürk’ün Millî Dış Politikası*, Ankara 1992, I, 494-498.

duğu bir gerçektir¹⁶. Lord Curzon konferansın başından itibaren muhatapını yıldırma siyaseti izlemişti¹⁷. Görüşmeler sırasında Türk tarafına gereğinden fazla tavizler verildiğini düşünmüştü. Bunun da nedeni, İtilaf Devletleri'nin hareket noktasının Sevr anlayışı olmasındandı. Sevr esas alınınca elbette büyük tavizler verilmiş oluyordu¹⁸. Fakat Mustafa Kemal Paşa'nın dediği gibi artık yeni bir Türk Devleti vardı ve müttefikler bu gerçeği kabul etmek zorundaydılar. Şunu da belirtmek gerekir ki görüşmelerin kesilmesinin nedeni sadece İngilizlerin değil, Fransızların ve İtalyanların da isteklerini elde edememeleriydi. Her ne kadar görüşmelerin kesilmesinden önce Lord Curzon ve İsmet Paşa, aralarındaki ihtilafların bir kısmını halletmişlerse de Fransız ve İtalyanlarla ilgili hususlar askıda kalmıştı¹⁹. 7 Şubat'ta ayrıldığı Lozan'dan Ankara'ya ancak 19 Şu-

¹⁶ Bunu İsmet Paşa'nın hatıralarından öğreniyoruz. Lozan müzakereleri sürecini anlatırken, "Bir defa Lord Curzon ile bir gece toplantısında bulundum. Beraberdik. İkimiz vardık, bir de Amerikan murahhası Mr. Child vardır. Lord Curzon bana dedi ki: 'Konferanstan bir neticeye varacağız. Ama memnun ayrılmayacağız. Hiçbir işte bizi memnun etmiyorsunuz. Hiçbir dediğimizi makul olduğuna, haklı olduğuna bakmaksızın kabul etmiyorsunuz. Hepsini reddediyorsunuz. En nihayet şu kanaate vardık ki, ne reddederseniz hepsini cebimize atıyoruz. Memleketiniz haraptır. İmar etmeyecek misiniz? Bunun için paraya ihtiyacınız olacaktır. Parayı nereden bulacaksınız? Para bugün dünyada bir bende var, bir de bu yanımdakinde. Unutmayın, ne reddederseniz hepsi cebimdedir. Nereden para bulacaksınız, Fransızlardan mı?' Ben evet dedim. Curzon sözlerine devam etti: 'Para kimsede yok. Ancak biz verebiliriz. Memnun olmazsak kimden alacaksınız? Harap bir memleketi nasıl kurtaracaksınız? İhtiyaç sebebiyle yarın para istemek için karşımıza gelip diz çöktüğünüz zaman, bugün reddettiklerinizi cebimden birer birer çıkartıp size göstereceğiz.' Lord Curzon'un bu sözleri kulağımda kalmıştır ve sözünün geçtiği her yerde hatırlamışımıdır. Lozan Konferansı olalı 45 sene geçti. Bu sözleri hiçbir zaman unutmadım. Bu 45 sene içinde para almak için müracaat ettiğimiz her yerde bu ihtimalleri görmüşümdür" (İsmet İnönü, *Hatıralar*, 2. Kitap, Ankara 1987, s. 89-90). Bir ibret belgesi olmak üzere tarihe geçen bu sözler, Mustafa Kemal Atatürk'ün, askerî zaferlerin ekonomik zaferlerle taçlandırılmazsa bir sonuç vermeyeceği yolundaki değerlendirmesinin ne denli isabetli olduğunun ispatıdır.

¹⁷ Ali Fuat Cebesoy, *Siyasi Hatıralar*, İstanbul 1957, I, 176. Dönemin en önemli tanıklarından biri olan Ali Fuat Paşa'ya göre Türk heyeti, bütün tecrübesizliğine rağmen Türk Milleti'nin bağımsız ve egemen yaşamak karar ve azmine dayanıyordu. İşte Lord Curzon'un yanıldığı veya anlayamadığı husus buydu (*a.g.e.*, s. 222).

¹⁸ M. Cemil Bilsel, *Lozan*, İstanbul 1998, III, 108.

¹⁹ Lord Curzon'un trenle ayrılması sonucunda kesilen görüşmelerin sorumluluğunu Amerikan temsilcilerine (Amiral Bristol ve Child) yükleyen Fransız murahhası Mösyö Bompard'ın eşi, "Konferansı inkıttadan Fransa kurtardı. Halbuki siz son da-

bat'ta dönebilen İsmet Paşa, İngiltere'nin İstanbul Temsilciliği aracılığıyla Lord Curzon'dan bir mesaj almıştı. Bu mesajda, Türkiye ile müttefikler²⁰ arasındaki sorunların çoğunun Lozan'da tatminkâr bir çözüme bağlanmış olduğunu, İngiltere'nin bundan rahatlık duyduğunu, Türk ve İngiliz heyetleri arasında on bir hafta boyunca dostluk(!) duyguları hüküm sürdüğünü, İngiltere'nin bundan da hoşnut kaldığını, bir dost olarak hatırlanmayı ve pek yakında kendisiyle el sıkışmayı umduğunu bildirmişti²¹.

Osmanlı Devleti'ni parçalayıp bölüşme siyaseti güden İtilaf Devletleri, sıkça başvurdukları propaganda silahını Lozan sürecinde de kullanmışlardı. 'Kara propaganda' olarak da nitelendirilebilecek bu suçlamalar; Ankara Hükümeti'nin, Anadolu'da bulunan gayrimüslim unsurları zorla ülke dışına çıkartmaya başladığı, aşırı bir milliyetçiliği meslek edinerek Müslüman ve Türk'ten başka hiç kimseye yaşam hakkı tanımadığı noktasında yoğunlaşmıştı²². Örneğin; 31 Aralık 1922 tarihli Morning Post gazetesindeki baş makalede, Lozan görüşmelerinin seri bir buhrana doğru gittiği belirtilerek, Anadolu'da hüküm süren güçlü millî akımları makul sınırlar içerisinde tutmak kudreti ne Mustafa Kemal Paşa'da ne de İsmet Paşa'da vardır denilmişti. Karşımızda birçok fikrin temsil edildiği meclisler yerine geniş yetkilere sahip birkaç otokrat bulunsaydı dünya kısa zamanda sulha kavuşurdu yorumu yapılarak adeta barışın önündeki tek engelin Türk tarafı olduğu iddia edilmişti²³.

kikada İngilizlerle anlaştınız. Fransızlara ait her şeyi reddettiniz!" diyerek ateş püskürmüştü. Hatta bir Fransız müşaviri "İngilizlerle Türkleri anlaştırmak için Fransızlar ellerinden geleni yaptılar ve nihayet kendileri açıkta kaldılar" demişti (Ali Naci Karacan, *Lozan Konferansı ve İsmet Paşa*, İstanbul 1943, s. 210).

²⁰ Lozan'la ilgili safahat incelendiğinde görülmektedir ki tabiatıyla bütün devletler meselelere kendi bakış açılarından yaklaşmaktaydılar. Dolayısıyla Lord Curzon'un burada müttefikler sözcüğünü kullanırken kastettiği aslında İngiltere idi.

²¹ Bilâl N. Şimşir, *Lozan Telgrafları II*, Ankara 1994, s. XIII-XIV.

²² Ali Fuat Cebesoy, *a.g.e.*, s. 176.

²³ *Morning Post*'a göre bu meclislerin en aşırısı Ankara'dakiydi. Ankara'daki meclisin savaş yanlısı olduğundan korkmak için ciddi nedenler vardı. Zira gazetede B.M.M. için, "ilkın cahildir, ikinci olarak tahsilleri az çok olan üyelerinden birçoğunun gözleri Bolşevik altınlarıyla kamaşmıştır. Bunun için Türkler öyle isteklerde bulunuyorlardı ki, bunlar ancak müttefikleri yenmiş olsalardı haklı ve makul olurdu...Türkiye şimdiki inadında ısrar ederse batılı devletlerle her türlü ilişkisi kesilecek ve kendisi artık parası tükenmiş olan bir Bolşevik çetesinin hatırı için yana-

Dönemin en güçlü devletlerinden biri olan ve müzakere masalarında hemen her istediğini almaya alışmış İngiltere ve müttefikleri, tavizsiz bir tutum sergileyen İsmet Paşa'nın direncini kırmak istemişlerdi. İşte 'İzmir Limanı Hadisesi' de bunun eseri idi. Dönemin siyasî açıdan önemli temsilcilerinin başında gelen İngiltere, Anadolu'ya açılan kapı olarak da nitelendirilen İzmir üzerinden muhatabına gözdağı vermek istemişti. İstanbul'da B.M.M. hükümetini temsil eden İstanbul Murahhaslığı da, müttefiklerle ilişkileri yürütmek üzere görevlendirilmiş bulunan Adnan (Adıvar) Bey²⁴ vasıtasıyla onların nabzını tutmaya çalışmıştı. İngiltere, Os-

caktır. Denizlere hâkim bütün devletlerle irtibatı kesen herhangi bir hükümet ve millet ıztırâplar çekmeye ve belki de ölmeye mahkûmdur" deniyordu. İngilizlerin, Anadolu hareketinin başarıya ulaşması sonucunda sömürgelerinde kaybettiği saygınlığın öfkesi içerisinde ağır bir üslupla Türklere saldırdıkları söylenebilir. Türk tarafının bu nevi saldırılara karşı verdiği cevap yine *Hâkimiyet-i Milliye*'de yayınlanmıştır; Anadolu Ajansı'nın cevabı: "*Morning Post*'ün hezeyânlarını ber vech-i bâlâ aynen derc ettik. Bu İngiliz gazetesinin Türk menafî hakkındaki yâvelerini bir tarafa bırakarak ricâl-i devlet ve meclis-i millî hakkında savurduğu tahkirlere karşı yalnız âtîdeki hakikatleri hatırlatmaya lüzûm görürüz: Sabık İngiliz başvekili Asquith 1921 senesinde Holyrood'da irâd ettiği bir nutukta İngiliz mebusları hakkında aynen şu cümleyi kullanmıştır: 'bu adamlar Lloyd George tarafından rüşvetle satın alınmış fikir ve vicdan hürriyetinden mahrûm uşaklardır.' Cehâlete gelince, bütün beşeriyetin mukadderatıyla oynayan Lloyd George'un Versay Konferansı esnasında Galiçya ile Kilikya'yı karıştırdığı ve bunların nerelerde olduğundan haberdâr olmadığı gibi Feyyum ve Neçen şehirlerinin hangi kıtada olduğu kendisince meçhûl bulunduğunu bütün cihan bilir. Hatta bu hususa ait olarak İngiliz meclisinde vâki olan bir suale karşı Lloyd George kendisine has küstahâne vaziyetle: 'Efendiler ben bilmediğimi itirâf ediyorum. Aranızda bu yerleri benden evvel bilenler varsa ellerini vicdanları üzerine koyarak kendilerini göstersonlar' demiştir. Bütün İngiliz meclisinde bir tek adam bildiğini iddia etmek cesaretinde bulunamamıştır. Zaten beşeriyetin bütün âlâm ve ıztırabatın birinci sebebi mukadderâtıyla bu gibi cühelânın oynamış olduğunda Avrupa mütefekkirleri dahi müttehiddirler" (*Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Şubat 1923).

²⁴ Dr. Adnan (Adıvar) Bey, 6 Aralık 1922'de B.M.M. ikinci reisliğinden istifa etmiştir (*Zabıt Ceridesi*, Devre:1, XXV, 224) Adnan Bey'in İstanbul'da görevlendirilmesiyle ilgili hükümet tezkeresiye 9 Aralık 1922 tarihinde kabul edilmiş, (*Zabıt Ceridesi*, Devre:1, XXV, 301) 16 Aralık 1922'de İstanbul'a giderek eski Nafia Nezareti'nde görevi Refet Paşa'dan devralmıştır. Esasen Adnan Bey'in bu göreve getirilmesinin önemli bir nedeni de göğsündeki rahatsızlığın yoğun çalışmayı gerektiren B.M.M. ikinci reisliği vazifesini yerine getirmesine engel olduğuna ilişkin kendi beyanı ve arzusu olmuştur (Ali Fuat Cebesoy, *a.g.e.*, s. 211). Selefî, Hilâl-i Ahmerci lakabıyla tanınan Hamit (Hasançan) Bey (1870-1943) idi ve B.M.M. hükümeti tarafından 14 Haziran 1921'de atanmıştı. Hamit Bey, Düyun-ı Umumiye ve Muamelat-ı Nakdiye

manlı Devleti'nin yerine fiilen bağımsız bir Türk Devleti'nin kurulmakta olduğunu kesinlikle kabul etmek istememişti²⁵. Konferansa ara verilmek zorunda kalınmasının önemli nedenlerinden birisi de kuşkusuz buydu.

Müttefiklerin görüşmelere ara vermek suretiyle yaptıkları hamleye bir karşılık olmak üzere Ankara Hükümeti, 6 Şubat tarihinde aldığı kararlar İzmir Limanı'nda bulunan yabancı ülke bandıralı bütün savaş gemilerinin 7 Şubat 1923 gece yarısından önce limanı terk etmeleri gerektiğini bir notayla ilgili taraflara bildirmişti²⁶. Bu notada İzmir Limanı'nda hücum gücü 1000 tondan az olmak kaydıyla Yunan torpidolarının bulunmasına izin verileceği, ancak hücum gücü 1000 tonu geçen hiçbir yabancı zırhlı kruvazör ve torpidonun Karaburun - Oğlan Adaları hattını geçemeyeceği, aksi takdirde savaş sebebi sayılarak ateş açılacağı ihtar edilmişti²⁷. Aynı tarihte, İzmir ve İzmit Körfezleri de savaş gemilerinin girişine karşı bir önlem olarak mayınlanmıştı²⁸. Bununla birlikte Ankara Hükümeti'nin İstanbul temsilcisi Adnan Bey, bu sert Türk notası gereğince yabancı savaş gemilerine ateş açılacağına dair ihtarımızın kötü sonuçlar doğuracağından endişe etmekteydi. Bu meselede, Hükümet'le Genelkurmay arasında fikir ve uygulama birliği olup olmadığını da kestiremediğini belirterek; her ne kadar Genelkurmay doğrudan doğruya bu gibi önlemler alabi-

Müdürü'ydü. Aynı zamanda Darülfünûn Hukuk Şubesi'nde İktisat hocalığı yapıyordu. Millî Mücadele yıllarında da Hilâl-i Ahmer Cemiyeti ikinci reisliğinde bulunuyordu. Ankara, İstanbul'daki siyasî makam ve kurumlarla yapılan görüşmeleri yürütmek üzere siyasî bir mümessillik olarak İstanbul Temsilciliği'ni ihdâs etmiş, Hamit Bey de bu göreve atanmıştır. Aslında İstanbul'da Anadolu Hareketi için çalışan çok sayıda askerî eleman vardı. Ancak siyasî makam ve kurumlarla görüşmeleri zor ve sakıncalıydı. Bu nedenle zeki, namuslu, başarılı ve vatanperver bir kişi olan Hamit Bey seçilmişti (Hüsnü Himmetoğlu, *Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları*, İstanbul 1975, I, 308-309, 380).

²⁵ Ali Fuat Cebesoy, *a.g.e.*, s. 218. Lord Curzon'un, Türk heyetinin egemenlik kavramı üzerindeki ısrarı karşısında öfkelenerek; "Hep aynı şey: Egemenlik, egemenlik, egemenlik. Efendim sizinki dünyadaki tek egemenlik değil" demesi bağımsız Türk Devleti'ni kabullenemediğinin göstergesidir (Selim Deringil, "Köprü Olarak Lozan", *Ankara ve Lozan Arasında Avrupa Yolundaki Türkiye Üzerine Bir Derleme*, derleyen Max Schweizer, Ankara 2005, s. 70).

²⁶ BOA, HR.İM, no: 16/43.

²⁷ *Tanin*, 9 Şubat 1923.

²⁸ *Türk İstiklâl Harbi*, C. 2, 6. kısım 4. kitap (İstiklâl Harbinin Son Safhası), Ankara 1995, s. 319.

lirse de, yabancı gemilerini vurmak suretiyle mütarekeyi fesheden konuma düşülmesinden endişe duyduğunu Hariciye Vekâleti'ne de bildirmişti²⁹. Nitekim 7 Şubat'ta Başvekil Rauf Bey'e çektiği telgrafta, verilen süre içerisinde gemilerin limanı terk etmemesi halinde Türk tarafının ateş açmak suretiyle bir çatışmaya sebebiyet vermeyeceğini yarı resmî olarak ilgili taraflara bildirmek için izin dahi istemişti³⁰. Ankara Hükümeti, yine de olası bir savaşa karşı bazı önlemler almıştı. Ali Fuat Paşa'nın ifadesiyle 'hazine-i hümayun' Konya'ya nakledilmiş³¹, İstanbul'da bulunan Millî Müsellah Kuvvetler Grubu'na silah ve mühimmat dağıtılmıştı³².

Barış müzakerelerinin çıkmaza girmesi ve Türk Ordusunun olası bir savaşa karşı etkin önlemler almaya başlaması üzerine İngiltere, yeniden Ankara Hükümeti'nin amansız bir düşmanı olarak görünmeye başlamıştı. İngiliz Dışişleri Bakanlığı çevrelerinde, Türklerin İzmir Limanı çevresine toplar yerleştirip, giriş kısmına mayınlar döşemesi, oradaki İngiliz savaş gemisinin akıbetinin Türklerin insafına terk edilmiş olduğu yorumlarının yapılmasına yol açmış ve Liman'daki gemiyi tehlikeye atmamak için oradan çekilmesi dahi tartışılmıştı³³.

Yabancı savaş gemilerinin limanı terk etmelerine ilişkin ihtar, İngiliz, Fransız ve Amerikan komiserlerini endişelendirmiş ve tepki göstermelerine yol açmıştı. Nitekim Fransa Hükümeti, Türkiye'nin bu uyarısına boyun eğmeyeceğini ve Fransız savaş gemilerinin belirtilen tarihte çekilmeyeceklerini, saldırıya uğradıkları takdirde kendilerini savunacak-

²⁹ "...Açıkça ifade edeyim ki Hükümetle Erkân-ı Harbiye-i Umumiye arasında tevâfuk-ı efkâr ve tetâbuk-ı harekât olup olmadığını da kesdiremiyorum. Erkân-ı Harbiye doğrudan doğruya bu gibi tedâbir ittihâz edebilirse de ecnebi gemilerini topa tutmak suretiyle kendi kendine mütarekeyi fesh edebilir mi bunu da takdirden acizim efendim. Adnan. 7/2/39" (BOA, HR.İM, 16/34).

³⁰ BOA, HR.İM, 16/36.

³¹ Ali Fuat Cebesoy, *a.g.e.*, s. 233. *Hayat Mücadeleleri Selahattin Adil Paşa'nın Hatıraları*, İstanbul 1982, s. 415. Selahattin Adil Paşa'nın ifadesiyle, "Topkapı Sarayı'nda bulunan hazinenin acele Anadolu'ya götürülmesi kararı üzerine imparatorluğumuzun pek kıymetli bu tarihi hazinesi kethüda Refik Bey merhumun ilgi ve gayretiyle yüzlerce sandığa yerleştirilerek ve hiçbir kayba meydan verilmeyerek sessizce Konya'ya gönderilmişti."

³² Himmetoğlu, *a.g.e.*, II, 340. Ancak yazar, bu kuvvetten fazla ümitli olunmadığını belirtmektedir.

³³ Sonyel, *a.g.m.*, s. 176, 177.

larını bildirmişti³⁴. Ayrıca bu durumun İzmir’de bulunan yabancılar arasında yeniden bir heyecana neden olup istenmeyen olaylara yol açabileceğini hatırlatmış, gemilerin değiştirilebilmesi veya yabancıların tahliyesi için söz konusu sürenin uzatılmasını istemişti³⁵. Bununla birlikte, Fransız ve İtalyan temsilcileri Ankara Hükümeti’nin ilgili ihtarı çerçevesinde şehirde bulunan 2000 Fransız ile 1200 İtalyan’ın tahliyesi için gereken önlem ve hazırlıklara başlamışlardı. Durumun önemini anlayan İngiltere maslahatgüzârı dahi, Fransız ve İtalyanların tavrı doğrultusunda İngiliz gemilerinin de İzmir Limanı’ndan uzaklaştırılması yönünde görüş bildirmişti. Ancak Lord Curzon, Fransızlarla anlaşıldığı takdirde Ankara Hükümeti’nin isteğinin yerine getirilmemesini, olası bir saldırıya karşı da kendilerini savunmaları gerektiğini belirtmişti³⁶. Keza İngiliz Yüksek Komiseri Henderson da, Adnan Bey’e kendi gemilerinin daha hafif bir kruvazör ile değiştirilebileceğini söylemiş, fakat verilen süre içerisinde savaşa yol açacak bir olaya sebebiyet verilmemesini de özellikle rica etmişti³⁷. İngiltere, Müttefiklerin Mondros Mütarekesi hükümlerine göre hareket ettiklerini, bu meselenin hâlihazırda Fevkalâde Komiserler ve Ankara Hükümeti arasında müzakere edildiğini ve her türlü düşmanca davranışın sorumluluğunun Türk tarafına ait olacağını İtilaf Devletleri Komutanları aracılığıyla bildirmişti³⁸. Bu meselede müttefikler ortak hareket etmekteydiler³⁹. Nitekim Fransa, İngiltere ve İtalya Yüksek Komiser-

³⁴ *Tanin*, 9 Şubat 1923.

³⁵ BOA, HR.İM, 16/30.

³⁶ Taner Baytok, *İngiliz Belgeleriyle Sevr’den Lozan’a*, İstanbul 2007, s. 301-302.

³⁷ BOA, HR.İM, 16/30.

³⁸ BOA, HR.İM, 16/35; *Tanin*, 9 Şubat 1923.

³⁹ *İkdam*, 13 Şubat 1923. Nitekim B.M.M.’nin İstanbul Murahhası Adnan Bey Hariciye Vekâleti’ne gönderdiği telgrafta şunları yazmıştı: “Bugün İngiliz Komiser Vekili’yle görüşüm. İzmir hadisesinin bir izzet-i nefis meselesi hâline ifrâğ edilmek üzere olduğunu anladım. Buna mani olmak ve nokta-i nazarımızı tervic ettirmek için icâb eden surette idâre-i lisân ettim. Fransa Komiserliği’nden aldığım haberler de bunu müeyyiddir. Ve bu hususta Londra ile Paris arasında itilâf-ı tam mevcuttur. Keyfiyeti müzâkere suretiyle hal ihtimâlini pek müsteb’id görüyorum efendim. Adnan 8 Şubat 1339” (BOA, HR.İM, 16/41). Adnan Bey’in “idâre-i lisân ettim” ifadesinin ne anlama geldiği, İngiliz Yüksek Komiser Vekili Henderson’ın Lord Curzon’a gönderdiği telgrafta daha net görülmektedir. Henderson’a göre Adnan Bey O’na, Rauf Bey’in “savaş gemilerinin geri çekilmesi talebinin özellikle İngiltere’ye karşı düşmanca duygulardan kaynaklanmadığına dair resmî güvence” verdiğini söylemiştir. Bunun yanı sıra Türkiye’nin artık İngiltere’nin dostluğunu samimi bir şekilde arzu-

leri 8 Şubat 1923 tarihinde Adnan Bey aracılığıyla B.M.M. Hükümeti'ne bir nota vermişlerdi. Buna göre müttefikler, barış antlaşması imzalanıncaya kadar İtilaf Devletleri'ne ait savaş gemilerinin Türk limanlarına girme ve bu limanlarda hareket etme serbestisine getirilecek hiçbir kısıtlamayı kabul etmeyeceklerini söylemişlerdi. Ayrıca, İzmir Limanı'yla ilgili olarak Türk askerî yetkililerinin ilan ettiği tedbirin, yabancı savaş gemilerinin bir limana girişi ya da limanda demir atmasının tonaj ve silah durumuna bağlı olamayacağını ifade eden milletlerarası hukuk kurallarına aykırı olduğunu belirtmişler ve B.M.M. Hükümeti tarafından verilen kısıtlama emrinin geri çekilmesini istemişlerdi⁴⁰. Amerikan komiser vekili de aynı ricada bulunarak, değiştirilmesi istenen gemilerin tonajının 1.000'den 1.500'e çıkarılmasının mümkün olup olmadığını sormuştu⁴¹. Bunun üzerine Adnan Bey, Hariciye Vekâleti'ne gönderdiği telgrafta, İzmir'de bir mesele çıkarılmamasından yana olduğunu ifade etmişti⁴².

Mondros Mütarekesi'nden itibaren yürüttükleri blöf⁴³ siyasetinin yeni bir örneğini sergileyen İngilizler, amaçlarına ulaşmışlardı. Nitekim

ladığını ve bu doğrultuda talimatlar verdiğini de ifade etmiştir (Sevtap Demirci, *Belgelerle Lozan*, İstanbul 2011, s. 129.) 9 Şubat 1923 tarihli *Tanin* gazetesinde yer alan, “İngiltere ve Fransa Hükümetleri Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin İzmir limanında tevakkuf etmekte bulunan sefâin-i harbiyyenin çekilmesi talebini hâvî notasına verecekleri cevapta i'tilâf etmişlerdir” haberi de Adnan Bey'i teyid etmektedir.

⁴⁰ BOA, HR.İM, 16/43. Nitekim bugünlerde gerek Avrupa gerekse Türk basınında, gemilerin Türk tarafının ihtarına uymadıkları ve limandan ayrılmadıklarına dair haberler yer almıştır (*İkdam*, 12 Şubat 1923).

⁴¹ Washington'dan *New York Herald* gazetesine çekilen bir telgrafta göre, İzmir Limanı meselesiyle ilgili olarak Türk tarafının notasına cevaben Müttefiklerin gönderdiği protestoya, Amerika hükümeti katılmadığını bildirmiştir. Zaten Amerika'nın İzmir limanında bulunan torpidosu 1000 tonun altında olduğundan Türk notası uyarınca limanı terk etme zorunluluğu bulunmamaktadır (*Tanin*, 15 Şubat 1923).

⁴² BOA, HR.İM, 16/30. Hatta kendisinin, yabancı devlet temsilcileriyle aynı görüşte olmasının Ankara'da rahatsızlık yaratabileceğinden çekinen Adnan Bey sözlerini, “...bu sırada İzmir'de bir mesele çıkarmamak hususunda kulunuz da aynı mütalaada bulunmak cür'etini izhâr ediyorum efendim” şeklinde bitirmiştir.

⁴³ Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele*, İstanbul 1983, I, 23. Yazar bunun meşhur bir İngiliz siyaseti olduğunu nitekim blöfün İngilizce bir kelime olduğunu belirtmektedir. Bluff: kuru sıkı atmak. Kibirli ve son derece özgüvenli bir biçimde hareket ederek kendilerini olduklarından güçlü göstermek, bu sayede düşmanlarına gözdağı vermek siyaseti olarak da tarif edilebilecek olan bu metodu savaşın sonunda da uygulamaktan geri durmamışlardır.

Adnan Bey'in Refet Paşa'ya çektiği 7 Şubat tarihli telgraf, Amerikan Komiser Vekili vasıtasıyla B.M.M. Hükümeti'ne gözdağı verilmek istendiğini göstermekteydi. Kozmopolit bir şehir olan İzmir'de yaşayan Amerikan vatandaşlarının yaşanan olaylar yüzünden heyecanlandıklarının ve İstanbul'dan bir, Malta'dan iki İngiliz savaş gemisinin harekete geçirildiğinin vurgulandığı bu telgraf şüphesiz anılan blöf siyasetinin örneklerinden biriydi⁴⁴. İlginçtir, Amiral Bristol de bir Türk-İngiliz çatışmasına ihtimal vermemekteydi⁴⁵. İngilizlerin önemli bir müttefiki olan Amerikalıların, İngiltere'nin olası bir çatışmayı göze alamayacağına ilişkin düşünceleri, yukarıda değinilen siyasetin doğruluğuna delâlet etmektedir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki Osmanlı Devleti, dağılma ve parçalanma sürecinde çok geniş bir coğrafyada savaşmak zorunda kalmıştı. Türklerin bu şartlarda bir savaşı göze almasını beklemek fazlaca iyimser bir yaklaşım olurdu. Reel politığın manevra alanını kısıtladığı yeni Türk yönetimini bu noktada eleştirmek kolaycılığından sakınılmalıdır.

Nitekim İngilizler başta olmak üzere müttefikler, İzmir'in yabancı savaş gemilerine kapatılmasını kabul etmek istememişlerdi. Barışa kadar (tabii bu kendi arzularına göre bir barış olacaktı) askerî hareketlerinin sınırlanamayacağını iddia ederek savaş gemilerine İzmir Limanı'na gitme emri vermişlerdi. Gerçekte bu, İstanbul'u boşaltmaya zorlanmak gibi bir durumla karşılaşmak istemeyen İngilizlerin bir gövde gösterisiydi. Daha önce de belirtildiği gibi İzmir üzerinden bir gözdağı vermek amacını taşıyan bu tavır, tipik bir siyasî İngiliz inatçılığı örneğiydi. Osmanlı ülkesini parçalamak siyasetinin son aşamasında, tabiri caizse taşeron olarak kullandıkları Yunanistan'ın beceriksizliğinin(!) mağrur İngilizleri ne denli öfkeliendirdiği ve hayıflandırdığını tahmin etmek güç olmasa gerektir. Amiral Brock, General Harington ve Henderson'a göre ise; İzmir Limanı'ndaki gerginlik, Türk tarafındaki düşük rütbeli yetkililerin aceleyle almış oldukları kararlar yüzünden ortaya çıkmış ve neredeyse çatışmaların her an yeniden başlamasına neden olabilecek bir durum yaratmıştı. Zira

⁴⁴ BOA, HR.İM, 16/32.

⁴⁵ "...Sonra Amiral Bristol ile uzun uzun görüştüm. Aramızda sulh arzusu varsa yaparız dedim. Memnun oldu. Konferansın münkatı addedilmesinden memnun. Sulh-ı münferide imkân görüyor. Sanki kendileri sulh yapacaklar. Türklerle İngilizlerin vuruşabileceğini zannetmiyor" (İsmet İnönü, *Defterler (1919-1973)*, İstanbul 2001, I, 52. Lozan'daki Türk-Amerikan ilişkileriyle ilgili olarak bkz. Fahir Armaoğlu, "Lozan Konferansı ve Amerika", *Belleten*, LV/213 (Ağustos 1991), s. 483-527.

bütün duyumlar Ankara'daki aşırı militan(!) grubun sesinin daha yüksek çıktığını gösteriyordu⁴⁶. Oysaki Türk tarafını temsil eden İsmet Paşa ve Adnan Bey, İzmir'de meydana gelebilecek bir çatışmanın Lozan'da harcanan emek ve mesaiyi heba edeceğini düşünüyorlardı. Bu nedenle daha ılımlı bir siyaset izlenmesinden yanaydılar. Basında yapılan yorumlarsa, Ankara'daki sertlik yanlılarının ellerinin güçlendiğini göstermekteydi; "...Hakikaten artık çok olmuştur. Sabrımızın sonunu bulduğunu hepimiz hissediyoruz. Herkes bilmelidir ki sulh isteyen millet, cihanın en zalim ve en gaddar siyasetini yıkan ve alt üst eden, muzaffer kahraman bir millettir. Türkiye şimdiye kadar cihanın sulhu için durdu. En büyük hissesi kendisine müteveccih olan bu sulhu elde etmek emeliyle başka bir hatt-ı hareket ihtiyâr etmesi de elbette ki en büyük hakkıdır"⁴⁷.

İngiltere izlediği siyaset doğrultusunda, Türk tarafının kendileriyle bir savaşı göze alıp alamayacağını anlamak amacıyla İngiliz donanmasına bağlı *Curacoa* savaş gemisini İzmir Limanı'na göndermişti⁴⁸. Adnan Bey

⁴⁶ Demirci, *a.g.e.*, s. 129, 134. İngilizlere göre İzmir limanı olayında aşırı önlemler alınmasından yana olan Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, aşırı militan olarak anılan grubun önderiydi. İngilizlerin gözünde mensubu olduğu milletin hukukunu savunmak, aşırı militan olmak demektir.

⁴⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Şubat 1923. Gazetede yer alan kimi yazıların ve özellikle baş makalelerin Mustafa Kemal Paşa tarafından kaleme alındığı düşünülürse, İtilaf Devletleri'ne gerektiğinde Türk tarafının bir savaşı göze alabileceği hatırlatılmak istenmiştir denilebilir.

⁴⁸ Baytok, *a.g.e.*, s. 302. Yazara göre, üç İtilaf Devleti'nin İstanbul temsilcileri Türk Hükümeti'nin kararını protesto ederek, söz konusu kararın Mudanya Mütarekesi'ne uymadığını dolayısıyla geri alınmasını gerektiğini ortak bir muhtırayla Adnan Bey'e bildirmişlerdir. Ankara kararını değiştirmemiş, İtilaf Devletleri de gemilerini İzmir limanından uzaklaştırmalarına rağmen kararı kabul etmediklerini gösteren münferit ve sembolik hareketlerde bulunmuşlardır. *Curacoa* adlı İngiliz savaş gemisinin 8 Şubat'ta İzmir limanına girişine müdahale edilmemesi bu girişimin sembolik oluşundan kaynaklanmaktadır. Türk Hükümeti de adı geçen geminin limanı terk etmemesinin Mudanya Mütarekesi'ne aykırı olacağını bildirmiş, *Curacoa* birkaç gün sonra limandan ayrılmıştır. Aslında yazarın sembolik olarak değerlendirdiği bu tutumu biz de, kendisini 'üzerinde güneş batmayan imparatorluk' olarak nitelendiren İngiltere'nin dünya çapında kurduğu hegemonyasını sürdürmek için kullandığı 'blöf siyaseti' ile açıklamıştık. Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki, İtilaf Devletleri işlerine geldiği zaman Mondros'a, işlerine geldiği zaman da Mudanya'ya atıfta bulunuyorlar, çıkarıcı bir siyaset izliyorlardı. Mondros ve Mudanya Mütarekeleri hakkında geniş bilgi için bkz. Âli Türkoglu, *Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi*, Ankara 1948.

gemi komutanının, İngiliz savaş gemilerini tehdit edecek her türlü hareketin savaş nedeni sayılacağı uyarısında bulunduğunu ve bu durumda İngilizlerin ateş açacaklarını söylediğini Rauf Bey'e bildirmişti⁴⁹. İsmet Paşa da ordunun maddeten ve manen kesinlikle kavî ve hazırlıklı bulundurulması yolundaki görüşüne rağmen, İngilizlerle hiçbir noktada çatışmaya yer verilmemesini arzu etmekteydi⁵⁰. Nitekim Adnan Bey de İsmet Paşa'ya çektiği telgrafta, hâlihazırdaki durumun kendisi Türkiye'ye dönene kadar muhafaza edileceğini bildirmişti⁵¹.

Yaşanan olaylar yüzünden son derece tedirgin olan İsmet Paşa, 10 Şubat 1923 tarihinde Bükreş'ten İstanbul'a dönerken Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgraf çekmişti. Müttefik çevrelerinde genel bir savaş endişesinin söz konusu olduğunu, barış elde edilebileceğini fakat küçük meseleler yüzünden hiç kimse istemediği halde savaşın da çıkabileceğini bildirmişti. Durumun rastlantılara bırakılmaması ve galeyâna yol açılmaması için Mustafa Kemal'in vaziyete hâkim olmasını da isteyen Paşa, İzmir hadisesinin buralarda savaşın kaçınılmaz olmadığı zihniyetini uyandırdığını, bunun da karşımızdakileri ümitsizliğe ve şiddete sevk edebileceğini eklemişti⁵². 12 Şubat'ta Henderson'la görüşen Adnan Bey, Ankara'nın izlediği siyasetle düşmanca bir niyetinin olmadığını gösterdiğini, artık İngiltere'nin de savaş gemilerini geri çekerek iyi niyet gösterisi yapması gerektiğini söylemişti⁵³. Sonuçta Türk kıyı bataryaları bu güç gösterisi karşısında sessiz kalmıştı. Bu da Türk tarafında İsmet Paşa'nın ve Adnan Bey'in yaklaşımlarının benimsendiğini göstermekteydi. Yine de bunalımlı bir devreye girilmesinin önüne geçmek isteyen İngilizler, konferansın ertelenmesini önererek aslında her iki tarafça da istenmeyen birtakım olayların çıkmasının önüne geçmişlerdi. Belirtmek gerekir ki İngiliz diplomasisi bu meselede iyi bir sınav vermişti. İngiltere'nin İstanbul Yüksek Komiser Vekili Nevile Henderson'a göre İzmir olayı sırasında gerekli kararlılık ve sertlik gösterilmişti. Şimdi İzmir'deki savaş gemilerinin bir kısmı geri çekilerek uzlaşıcı bir tutumun benimsenmesi siyasî açıdan ya-

⁴⁹ BOA, HR.İM, 16/34.

⁵⁰ Bilâl N. Şimşir, *Lozan Telgrafları I*, Ankara 1990, s. 502.

⁵¹ BOA, HR.İM, 16/38.

⁵² Şimşir, *a.g.e.*, s. 513.

⁵³ Demirci, *a.g.e.*, s. 130.

rarlı olacaktı⁵⁴. Yine O'na göre, savaş gemilerinin geri çekilmesi bir iyi niyet gösterisiydi ve İngiltere'nin çıkarınydı. Ancak Türklerin güvensizliği de hesaba katılmalıydı. Türk tarafındaki köşeye sıkışmışlık düşünce-sinden kaynaklanan bu durum İngiltere için tehlikeliydi⁵⁵. Ayrıca İngiltere'nin Fransız ve İtalyanların vereceği destekten endişe duymaları da, savaş gemilerinin geri çekilmesi kararında etkili olmuştu. İngiltere, bu karar doğrultusunda İzmir'deki kuvvetlerini geri çekmiş hatta bir adım daha atarak, eğer Ankara isterse bütün sorunun diplomasi aracılığıyla çözülebileceğini bildirmişti. 27 Şubat tarihinde İngilizler 'Kalipso' zırhlısı yerine 'Karsfot' hafif kruvazörünü, Fransızlar 'Ernest Renan' zırhlısı ile 'Dedenyuz' (Somali zırhlısı yerine) adlı küçük topçekerini limanda bırakmak suretiyle gemilerin tonajıyla ilgili Türk notasının gereğini yerine getirmişlerdi. İtalyanların zaten limanda küçük bir torpidolarından başka savaş gemileri bulunmuyordu. Böylece Müttefiklerin limanda yalnızca küçük tonajlı gemileri kalmıştı. Bunlar hafif kruvazörler, torpidolar ve bir gambottan ibaretti. Bu gelişmeler sonucunda Ankara Hükümeti'nin isteklerinin büyük bir kısmının yerine getirildiğini yazan *İkdam*, limanlarımızda tonajı küçük savaş gemilerinin kalmasının dahi Türk kamuoyunu tatmin etmeyeceği yorumunu yapmıştı⁵⁶. Sonuçta Ankara, İzmir Limanı'na savaş gemilerinin giriş çıkışını kontrol altında tutma hakkını prensipte korumuşsa da, fiiliyatta geçici bir uzlaşma ortaya çıkmıştı⁵⁷. Adnan Bey de İsmet Paşa'ya çektiği telgrafta, bu sorunun çözümünde İngiliz Yüksek Komiser Vekili Henderson'ın oldukça dostâne bir yaklaşım ser-

⁵⁴ Sonyel, *a.g.m.*, s. 176-178. İtilaf Devletleri'ne karşı yürütülen Anadolu hareketinin başarıya ulaşması İngilizlerin dünya üzerindeki saygınlığını sarsmıştı. Fransa'nın tansiyonun düşürülmesi ve sorunun diplomatik yollarla çözülmesi önerisine İngiltere'nin verdiği cevap Ankara'nın tehditlerine baş eğilmeyeceği, her şeyin bir sınırı olduğu, bu sınırın aşılacak küçültücü bir duruma düşülmek istenmediği şeklindeydi. Bu üslup Anadolu hareketine karşı üstünlük sağlayamayan İngilizlerin, bu meselede asla geri adım atmak istemediklerini göstermektedir. Zaten sarsılmış olan nüfuzlarını ve incinmiş olan gururlarını daha da fazla kıracak olan bu olayda taviz vermeleri her halde İngiliz diplomasisi açısından bir travma olurdu.

⁵⁵ Salahi R. Sonyel, *Gizli Belgelerle Lozan Konferansının Perde Arkası*, Ankara 2006, s. 144.

⁵⁶ *İkdam*, 27-28 Şubat 1923.

⁵⁷ Demirci, *a.g.e.*, s. 130-131.

gilediğini ifade etmişti⁵⁸. Henderson'ın Türk kamuoyunu memnun etmek arzusunda olduğunu belirterek, meselelerin müzakereler yoluyla çözülmesinden yana olduğunu bildirmişti⁵⁹. İngiliz baş tercümanı Mr. Ryan da, gemilerin geri çekilmesinin İngiltere hükümetinin bir iyi niyet göstergesi olduğunu söylemişti⁶⁰. Türkiye'de konferansın kesintiye uğramasının ardından İngiliz çıkarlarının değil de, Fransız ve İtalyan çıkarlarının bulunduğu ortaya çıkınca İngiliz karşıtlığı bir nebze hafiflemişti⁶¹. Bu da konferansın sürdürülebilmesi adına bir ümit olmuştu.

Lord Curzon, İsmet Paşa'nın 31 Ocak 1923 tarihinde sunulan barış taslağını imza edeceğini ummaktaydı. Ancak İsmet Paşa, bağımsızlıktan ödün vermemek hususunda kendisine verilen 14 maddelik talimatnameyi ustaca kullanmıştı. Bundan ötürü Paşa'nın inatçı olmakla suçlanması, İngilizlerin mütareke döneminden başlayarak sürdürdükleri menfi tutumdan vazgeçemediklerini göstermekteydi. Hatta onlara göre, barış gerçekleşinceye kadar Mudanya değil de Mondros Mütarekesi hükümleri

⁵⁸ Konferansın kesintiye uğramasından sonra ortaya çıkan İzmir Limanı hadisesinin diplomatik bir krize dönüşmesinde, İngiliz hükümetini temsil eden diplomatların Türkler hakkındaki gerçek düşüncelerinin etkili olduğu söylenebilir. Özellikle İngiliz Yüksek Komiseri Sir Horace Rumbold'un kullandığı ifadeler çok sarsıcıdır. Görüşmelerin kesilmesinden sonra İngiltere'den kızına yazdığı mektupta, "İstanbul'a dönmek çok can sıkıcı olacaktır. Ama elden bir şey gelmiyor. Bu kez uzun süre uzakta kalmayacağımızı umut etmeliyiz, çünkü bu sefil Türkler, gelecek birkaç hafta içinde, barış mı savaş mı istedikleri konusunda karar almalıdırlar" demiştir. Bir başka özel mektubunda da; "Ankara fanatiklerinin ve vahşilerinin ne yapacaklarını söylemek olanaksızdır. Kendilerine şahane bir anlaşma önerilmiştir; akıllı olsalar onu hemen kabul ederler; ama Türk, olağanüstü bir budaladır ve çoğu kez, ekmeğinin hangi yanına tereyağı sürülmüş olduğunu göremeyecek kadar zavallı görünür" (Sonyel, *a.g.e.*, s. 145,155). Hiç şüphesiz Rumbold'un özel mektuplarında kullandığı, batıların Türklere bakış açılarını yansıtan bu ifadeler resmî hiçbir belgede rastlamak mümkün değildir. Çarpıcı olan, Rumbold'un kanaatinin Türklere olabildiğince az taviz vermek taraftarı olan bütün İngiliz diplomatları tarafından da benimsenmiş olmasıdır. İngiliz Yüksek Komiser Vekili Henderson'ın, Lord Curzon'un özel sekreteri Vansittart'a gönderdiği mektupta İsmet Paşa için kullandığı; "imza vermeden yola koyulan birinin, bir hafta öncesine kadar reddettiği şeyi şimdi imzalaması (aptalca katır inadı da hatırlandığında) imkânsız demesek de zordur" ifadesi de bu yaklaşımın bir başka örneğini oluşturmaktadır (Demirci, *a.g.e.*, s. 132).

⁵⁹ BOA, HR.İM, 16/131.

⁶⁰ BOA, HR.İM, 16/141.

⁶¹ Sonyel, *a.g.m.*, s. 178.

geçerliydi. Buna rağmen konferanstan istediklerini tam anlamıyla elde edemeyen (özellikle kapitülasyonlar ve mali konularda) Fransa, B.M.M.'nin Paris temsilcisine göre, İzmir Limanı'ndaki savaş gemileri sorununda Mondros Mütarekesi'ne dayanmadığını iddia etmişti⁶². Bu süreçte İngiltere'nin gölgesinde kalan Fransızlar, Türk tarafını kızdıran, Mondros'un geçerliliğini koruduğu tezini resmen kabul etmiyormuş görünerek, malî konularda birtakım kazanımlar elde edebileceklerini düşünmüş olmalıydılar. Halbuki kamuoyunun ve kısmen de olsa Fransız Hükümeti'nin meseleye bakışını yansıtan Fransız basınına göre, Mondros hükümleri halen yürürlükteydi⁶³.

Times gazetesi de, Türkiye ile barış istediklerini, bunu kanıtlamak için mümkün mertebe bütün gayretlerini harcadıklarını yazıyordu. Fakat bu, birtakım olaylar karşısında baş eğen kararlar vermek demek değildi. Oldukça önemli hatta gereğinden fazla şeylere razı olduklarını, bütün kâinatın Türklerle barış imza etmek hususundaki temiz yürekli dileklerini delilleriyle gördüğünü, Türklerin Batılı devletlerin iyi niyetinden yararlandıklarını iddia ediyordu⁶⁴.

Oysa Türkiye, Mondros Mütarekesi'nin yok hükmünde olduğu şeklindeki görüşünde ısrarcıydı. Bunun üzerine, Fransa, İngiltere ve İtalya Yüksek Komiserleri 16 Şubat 1923 tarihinde Türk tarafının görüşünü reddeden ortak bir nota göndermişlerdi⁶⁵. Burada, öncelikli olarak ister I. Dünya Savaşı'na son veren 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi, isterse de Yunanlılarla Türkler arasındaki savaşa son veren 11 Ekim 1922 tarihli Mudanya Mütarekesi göz önünde bulundurulsun, mevcut durumun bir ateşkes olduğunu belirtmişlerdi. Barış antlaşması imzalanıncaya kadar, çok sayıda uyruklarının bulunduğu İzmir'de savaş gemisi bulundurma hakkına sahip olduklarını kesin bir dille ifade etmişlerdi. Hatta bu gemilerin limanda bulunma nedeninin, söz konusu vatandaşlarının kaygılarını gidermek ve yüce bir insanlık görevini yerine getirmek olduğunu hatırlatmaya gerek dahi duymadıklarını söylemişlerdi. Türk Milleti'nin yasal taleplerini göz önünde bulundurmamak istediklerini bildirmelerine

⁶² *Türk İstiklâl Harbi*, II, 322.

⁶³ *Aynı eser*, s. 320.

⁶⁴ *İkdam*, 11 Şubat 1923.

⁶⁵ *Tanin*, 16 Şubat 1923.

rağmen, limandaki savaş gemilerinin sayılarının sınırlandırılmasıyla ilgili olarak, ateşkesler konusundaki tartışmanın artık sürdürülmemesi gerektiğini belirtmişlerdi. Açık bir dille İtilaf Devletleri'ne ait gemilerin güvenliğinin, ileride hiçbir mevzuat ya da İzmir'in savunmasıyla ilgili hiçbir önlemle kısıtlanmamasını istemişlerdi. Hatta meselenin Türk Hükümeti ile müzakere edilebilmesinin, bu gemilerin yerel makamlara bildirildikten sonra, İzmir'e serbestçe giriş çıkışına izin verilmesine bağlı olduğunu vurgulamışlardı. Sorunun çözümünün ancak, Lozan'da Türk tarafına dikte edilen barış şartlarının kabul edilmesiyle mümkün olabileceğini söyleyecek kadar da ileri gitmişlerdi⁶⁶.

Türk basınında gelişmeler yorumlanırken, İtilaf Devletleri'nin Mondros Mütarekesi'ni ileri sürmelerinin adeta bizimle eğlenmek demek olduğu belirtilmişti. Bugün Türkiye ile müttefikler arasında yalnızca Mudanya Mukavelesinin geçerlidir denilerek, İzmir ve İzmit limanlarının kapatılmasının buna aykırı olmadığı vurgulanmış, B.M.M.'nin savaş ihtimalini her an göz önünde bulundurduğu da ifade edilmişti⁶⁷. Her gün kamuoyunu gelişmelerden haberdar eden basında, İzmir ve İzmit limanlarının kapatılması meselesinde en küçük bir değişiklik olmadığı haberi verilirken, çözümün ancak uzlaşmayla olabileceği yorumu yapılmıştı⁶⁸.

İtilaf Devletleri, kendi çıkarlarını korumak adına, her türlü tasarruflarına kılıf olarak siyasi gerekçeler öne sürmüşlerdi. Nitekim İzmir Limanı meselesinin çözümü için barış antlaşmasının imzalanması gerektiğini ileri sürdükleri halde, barışın imzalanmasından sonra dahi gemilerini limanda bulundurmaya devam etmişlerdi. Halbuki bu gemilerin İzmir'de kalması için İtilaf Devletleri'nin hiçbir bahanesi kalmamıştı. İsmet Paşa, Adnan Bey'in müttefik temsilcileriyle görüşerek, gemilerini geri çekmelerinin tarafımızdan bir dostluk nişanesi olarak kabul edileceğinin bildirilmesini istemişti. Müttefikler yakın bir gelecekte gemilerini İzmir Limanı'ndan çıkaracaklarını, ancak askerleri çekildikten sonra konsoloslarıyla şifreli haberleşmeye izin verilmesinin uygun olacağını bildirmişlerdi⁶⁹.

⁶⁶ BOA, HR.İM, 16/94. Liman meselesinin çözümünün ancak, Lozan'da Türk tarafına dikte edilen barış koşullarının kabul edilmesine bağlanması bir şantaj olarak kabul edilmelidir.

⁶⁷ *İkdam*, 17 Şubat 1923.

⁶⁸ *İkdam*, 25 Şubat 1923.

⁶⁹ BOA, HR.İM, 20/110.

Sonuç olarak; Trablusgarp ve Balkan Savaşları'ndan itibaren uzun yıllar çok sayıda cephede mücadele eden, nihayet anavatan olarak kabul edilen ve elde kalan son toprak parçası olan Anadolu'da varlığını bağımsız olarak sürdürmek isteyen Türkler, nihaî bir barış için ellerinden geleni yapmışlardı.

İzmir Limanı Hadisesi, barışa giden süreçte her iki taraf için de önemli bir sınav niteliğindeydi. Türk tarafı henüz barış antlaşması imzalanmadan ortaya çıkan ve gerginliği arttırarak tarafları yeniden savaş durumuna getiren bu dönemi, çok zor şartlar altında yürüttüğü diplomatik girişimlerle aşmıştı. Zaman zaman Türk tarafının taviz vermeyen tutumu sonucunda barış görüşmelerinin kopma noktasına gelmesi, limanlar meselesinin önemini daha da arttırmıştı. Gerçekte Mudanya Mütarekesi esaslarına uygun davranan Türk Hükümeti'nin almış olduğu önlemler meşru idi. Limanlarla ilgili tedbirler ilk defa tebliğ edildiğinde müttefik devletler, 7 Şubat'taki nihaî uyarıya kadar bu hususta herhangi bir itirazda bulunmamışlardı. Ankara Hükümeti'nin savaş gemilerinin çekilmesine ilişkin verdiği süre onları telaşlandırmış ve (B.M.M. Hükümeti tarafından 'çürük' olarak nitelendirilen) Mondros Mütarekesi'nin maddelerini öne sürerek bu karara uymak istememişlerdi. Bunun üzerine ortam gerilmiş, B.M.M. Hükümeti'nin tamamen meşru olan talepleri, büyük devletlerin sahip oldukları ajanslar vasıtasıyla saptırılmıştı. Bu kadar basit ve aynı zamanda sağlam temellere dayanan bu davada, müttefiklerin mesnetsiz ısrarları 'Limanlar Meselesi'ni⁷⁰ ortaya çıkarmıştı. Sözüne ve imzasına sadık olan Türk Hükümeti, Mondros Mütarekesi'ni reddederek vatandaşlarının meşru hakları için kararlı bir tutum sergilemişti⁷¹. Sorun, her iki tarafta da müzakerelerin sürdürülmesinden yana ağırlığını koyan barış yanlılarının gayretleriyle çözülmeye çalışılmış ve Lozan Barış Antlaşması'na kadar geçici bir uzlaşma sağlanmıştı.

Ankara Hükümeti, hem içerideki muhalefetin giderek güçlenmesinin önüne geçmek amacıyla hem de reel politığın dayattığı şartların zorlama-

⁷⁰ 'Limanlar Meselesi' tabiri, Ankara Hükümeti'nin 26 Aralık 1922 tarihinde ilan ettiği tedbirlere atfen kullanılmıştır. Daha önce belirtildiği üzere bu tedbirler, yabancı savaş gemilerinin İzmir Limanı'nın yanı sıra B.M.M. hükümeti limanlarına ancak belirli şartlarla girebilmelerini öngörüyordu.

⁷¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 14 Şubat 1923.

sıyla, İzmir Limanı Meselesi'nde barış yanlısı bir tutum izlemişti. Elde edilebilecek olanın azamisinin sağlandığı düşüncesini taşıyan İsmet Paşa, ülkenin geleceğine dair hayatî kararların alınmak zorunda olunduğu bu zor süreçte, Lozan Barış Antlaşması'nı imzalamıştı. Bunun için de Misâk-ı Millî Beyannamesi'nde ortaya konan bazı hususlardan feragat etmek zorunda kalınmıştı. Bu bağlamda, "Lozan Barışı, feragat-rıza-tasdik eksekinde gerçekleşen, Türkiye'nin siyasî ve hukukî varlığının/bağımsızlığının uluslararası sistem tarafından kabul edilmesini/onaylanmasını sağlayan bir antlaşmadır"⁷². İngiliz Dışişleri Bakan Yardımcısı olan Ronald Mc Neill de Lozan imza edildikten sonra; "...tarihte ilk defa Türkiye Devleti kendi millî sınırına sahip bir bütün olarak ortaya çıkmaktadır. Asırlar boyunca dağınık bir imparatorluk olan Türkiye, şimdi ilk defa gerçek toprakları üzerinde, halkı tamamen Türk olan bir devlet olarak vücut bulmaktadır. Din ve ırk bakımından birlik arz eden yeni bir Türkiye Devleti kurulmuştur... Bu şartlar altında Lozan'da bir barış antlaşması dikte edecek durumda değildik... ve Türklerle eşit şartlar altında görüşmek zorunda bulunduk"⁷³ demişti. Bu sözler, Lozan Barış Antlaşması'nın, "Şark Meselesi" çerçevesinde kendisine yaşam hakkı tanınmak istenmeyen Türk Milleti'nin büyük bir başarısı olduğunu göstermekteydi. Türkler, büyük ölçüde istediklerini almışlardı. Bunda görüşmeleri meşru, elde edilebilir ve gerçekçi taleplerle yürütmüş olmalarının büyük payı vardı⁷⁴. Lozan; Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan milletlerden birinin, galip devletlerle eşitlik içerisinde ve kendi şartlarını kabul ettirerek imzaladığı tek antlaşmadır⁷⁵ ve Türkiye'nin bağımsız, egemen bir ulus-devlet olduğunun garantisidir.

⁷² Mustafa Budak, *İdealden Gerçeğe*, İstanbul 2003, s. 505.

⁷³ Baytok, *a.g.e.*, s. 363-364.

⁷⁴ Baytok, *a.g.e.*, 367-368; Demirci, *a.g.e.*, s. 198.

⁷⁵ Baytok, *gösterilen yer*.

“A CRITICAL SAMPLE OF DIPLOMACY IN THE PROCESS OF LAUSANNE
PEACE TALKS: THE ISSUE OF IZMIR PORT”

Abstract

Izmir has always been an important center because of its geographical and strategical location. Izmir came to the fore one more time when the Independence War resulted in victory (1922). In the process of Lausanne Peace Talks the issue of foreign warships in Izmir Port consisted one of the source of tension. A possible war was prevented by diplomatic initiatives. Adnan (Adıvar) Bey who was Istanbul representative of B.M.M., played a critical role in this process. When Allied Powers claimed the provisions of Armistice of Mudros were valid, B.M.M. refused it. In the meantime, İsmet Pasha didn't compromise the position of Turkish side in Lausanne; therefore, negotiations were suspended (4 February 1923). B.M.M. declared that the warships greater than 1000 ton were not allowed to enter to Izmir Port, otherwise it's considered an act of war. The winds of war were blowing on both sides. However, parties could not afford an intractable war. Turkey claimed that her position was legitimate according to the principles of Mudanya Armistice while Allied Powers unwilling to accept the establishment of an independent Turkish state. Finally, cold-headed approaches of İsmet Pasha and Adnan Bey brought a reconciliation; their efforts reduced the tension gradually. Izmir, a gateway to Anatolia, has proved once again its strategical importance.

Keywords

Izmir, Izmir Port, Adnan (Adıvar) Bey, İsmet Pasha, Armistice of Mudros, Mudanya Armistice, Allied Powers, Lausanne Peace Treaty.